

Neologismen in de neolatijnse poëzie*

door

Dirk SACRÉ

Binnen het geheel van de neologismen kan men twee groepen onderscheiden, diegene die ontstaan zijn uit de noodzaak om nieuwe dingen of concepten uit te drukken, en diegene die gecreëerd werden of worden als stijlornament, als sierlijke opsmuk van de poëtische taal. De eerste groep maakt een goede kans om in de omgangs- of schrijftaal terecht te komen, de tweede leidt veelal een kort leven en heeft vaak een uniek karakter¹.

Beide categorieën zijn vertegenwoordigd in de neolatijnse poëzie — ik bedoel daarmee de poëtische produktie in het Latijn van het begin van het humanisme tot vandaag —, maar het lijkt geen twijfel dat de tweede soort, op grond van eigen aard van de poëzie, beter is betuigd.

Die neologismen kan men verder indelen in bepaalde types, volledig nieuwe woorden, leenwoorden, samenstellingen en afleidingen — geschapen naar analogie met andere derivaties en composita — en ten slotte bestaande woorden waaraan een nieuwe betekenis wordt gehecht².

Een aantal van die types behandel ik hier niet; het lijkt me minder interessant een lijst aan te bieden van translitteraties uit het Grieks, ook al zijn die legio, o.a. in het werk van Erasmus³ en in het technische vocabularium, waar de grote capaciteit van het Grieks om composita te vormen het benoemen van nieuwe dingen heeft vergemakkelijkt. Ik schenk hier evenmin aandacht aan de vorming van nieuwe eigennamen: men denke maar aan episch gekleurde patro-

* Ik ben Prof. Dr. L. Isebaert en Dr. N. Golvers erkentelijk voor nuttige informatie.

1. Vgl. b.v. H. VAN GORP e.a., *Lexicon van literaire termen* (...) (Leuven, 1986³), pp. 275-276.

2. Het verdient aanbeveling hierbij aandacht te schenken aan afwijkingen ten opzichte van het klassieke Latijn (geslacht, buigingsuitgang, prosodie, enz.). Zo vind ik b.v. zowel „banana” als „banāna” voor „banaan”: de eerste vorm bij I.V. SCHEIL, *Epigrammata et carmina* (Chalon-sur-Saone, 1934²), epigr. 1, 9, 2, de tweede bij Daniel Restrepo (cf. M. Briceno Jauregui, „La poesia en Latin en Colombia”, *Humanistica Lovaniensia*, 24 (1975), 288-326 (p. 318)).

3. Vgl. b.v. C. R. THOMPSON, „Some Greek and Grecized Words in Renaissance Latin”, *American Journal of Philology*, 64 (1943), 333-335.

nymica als „Heinsiades”⁴, d.i. „telg van de familie Heins”, en „Lipsiades”⁵, of aan afleidingen als J. B. Vicecomes’ „Levigena”⁶, Blancardi’s „Voltaicus”⁷ of het recente „destalinizare”⁸ van Giraldi. Ik laat me evenmin in met macaronische woordvormingen⁹ en verwijl slechts sporadisch bij de bestaande woorden die in de Nieuwe Tijd een andere betekenis hebben gekregen¹⁰.

Ik beperk me in dit overzicht tot een panorama van de woordcreatie in haar zuiverste vorm, tracht de moeilijkheden van zo’n onderzoek te illustreren, verwijs zo mogelijk naar de implicaties van deze speurtocht voor de literaire interpretatie van verzen en belicht zo nodig de *virtutes et vitia* van bepaalde woordvormingen¹¹.

Vooraf weze gesteld dat het onderzoek van de neolatijnse nieuwvormingen nog in de kinderschoenen staat. Een met de „Thesaurus Linguae Latinae” vergelijkbaar werkinstrument voor het Neolatijn ontbreekt ten enenmale. De onoverzichtelijke massa vaak moeilijk bereikbare en niet altijd in betrouwbare edities gepresenteerde poëzie vergemakkelijkt het onderzoek niet¹². Meestal moet men een be-

4. B.v. in *De dichtwerken van Hugo Grotius*, 1: *Oorspronkelijke dichtwerken*, 2, 2, vertaald door B. L. MEULENBROEK (Assen, 1977), p. 83 („De Heinsio”), v. 1: „Abfuit Heinsiades septem mihi, Paule, diebus”.

5. I. I. SCALIGER, *Poemata omnia* (...) (Leiden, 1615), p. 97 („Epicidium in obitum (...) Lipsii”): „Lipsiaden tanto defectae sole requirunt”.

6. In een onuitgegeven gedicht (Milaan, Biblioteca Ambrosiana, cod. N. 62 sup.) van Iohannes Baptista Vicecomes (Visconti, fl. s. XVI ex.), v. 162 (f. 6^v): „Levigenas manes primaeorumque nepotes”.

7. „Le sette meraviglie del secolo XIX”, *Il Baretti*, 6 (1874), 327, v. 5: „Pilis excita Voltaicus. Distantia nulla est”.

8. I. GIRALDI, *Hendecasyllabi aliaque scripta* (Milaan, 1963), p. 18: „In Petrum Nenni destalinizantem”; men vergelijkte met het klassieke „sullaturire”. Deze afleidingen komen soms op een eigenaardige manier tot stand; zo noemde Eberhardus Vogel in zijn boekje *Commentariolus vitae: epigrammata distichis hexametris conscripta* de Verenigde Staten „Usitania” op grond van de afkorting „U.S.A.” (cf. de recensie door E. ARENS, *Gymnasium*, 38 (1927), 235-236)!

9. Ook al komen deze woorden soms buiten een macaronische context voor; zo noemde Thomas Hobbes het scholastieke Latijn spottend een „sermo Ducocalanus” („du coq-à-l’âne !”) in v. 1852 van zijn *Historia ecclesiastica carmine elegiaco concinnata* (1688) (cf. Thomas Hobbes *Opera philosophica quae Latine scripsit omnia in unum corpus nunc collecta*, ed. Gul. Molesworth, 5 (Londen, 1845 = Aalen, 1966²), pp. 341-408). Curiositeiten zijn eveneens Latijnse woorden die in anderstalige teksten worden geschapen. Zo smeette H. BRUGMANS, „Amerika’s kulturele dominantie”, *De Standaard*, 65 (1988), 4 januari, p. 2 „Europeculus” naar analogie met het spottende „Graeculus”.

10. Cf. b.v. J. IJSEWIJN, „Enkele bemerkingen betreffende het 16e eeuwse Latijn”, *Didactica classica Gandensia*, 8 (1968), 70-73.

11. Meer voorbeelden van neologismen uit de recentste fase van de neolatijnse literatuur vindt men in T. SACRÉ, „De verbis novis poetarum recentiorum et recentissimorum” (lezing tijdens een symposium aan de universiteit van Saarbrücken gehouden in 1987, waarvan de publicatie wordt voorbereid).

12. Zo kon ik de werken van Thomas Vallauri niet inkijken, ofschoon M. LENCHANTIN DE GUBERNATIS, „Tomasso Vallauri come scrittore latino”, in *Atti del III Congresso nazionale di studi romani*, ed. C. GALASSI PALUZZI, 3 (Bologna, 1935), 134-137 (p. 136) erop gewezen heeft dat deze auteur nieuwe woorden heeft gebruikt. Ik kon evenmin J. C. GARCIA, *Totius Latinitatis exempla sacrorum alumnis in triennium disposita, quibus accedunt probati neologismi* (...) (Bogotá, 1942) raadplegen.

roep doen op bestaande middeleeuwse lexica, ten eerste omdat in het Neolatijs, b.v. maar niet uitsluitend in de administratie en de universitaire wereld, zeer veel middeleeuwse woorden voortleven¹³, ten tweede omdat verschillende van die lexica in feite een ruimer gebied bestrijken dan hun titel doet vermoeden. Zo neemt R. E. Latham in zijn „Revised Medieval Latin Word-List (from British and Irish Sources)”¹⁴ nog woorden van het einde van de zeventiende eeuw op en vindt men in Bartals lexicon van de Hongaarse Latiniteit zelfs negentiende- eeuwse woorden¹⁵. De belangrijkste middeleeuwse lexica hoef ik hier niet op te sommen; ze zijn voldoende bekend; de laatste loot van die stam is het lexicon van Deens Latijn, waarvan het eerste deeltje zeer onlangs van de pers is gerold¹⁶.

Naast die werkinstrumenten blijft Du Cange onmisbaar, zoals je voor de antieke Latiniteit ook niet zonder Forcellini kan, niet alleen omdat de „Thesaurus” nog verre van voltooid is, maar ook omdat je in Forcellini veel pseudo-klassieke woorden vindt, d.w.z. foutieve lezingen van handschriften die via opname in oudere woordenboeken een neolatijs „Nachleben” kunnen gehad hebben. Vermits de „Thesaurus” bovendien slechts de woordenschat tot ca. 150 n.Chr. vrij volledig repertorieert¹⁷ is het absoluut noodzakelijk A. Souters „Glossary of Later Latin to 600 A.D.”¹⁸ en A. Blaises „Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens”¹⁹ in het onderzoek te be-

13. B.v. „parliamentum”, een typisch Engelse variant van „parlamentum”; „parliamentum” kan men nog lezen in Hobbes' poëtische autobiografie (Thomae Hobbes *Opera*, o.c., I (Londen, 1839 = Aalen, 1966²), p. XCIII: „Solum regnabat tunc nomine parliamentum”); „baldresca” komt nog voor in A. ZAPPATA, *De anguillarum Comaclensium piscatione*, *Carmina certaminis Hocufftiani* (Amsterdam, 1897), p. 17: „Mugilibus super ore capax baldresca rotundo”. Vgl. ook J. IJSEWIJN, „Le Latin des humanistes français au début de la Renaissance, *Colloque international de Tours, XIV*”, De Pétrarque à Descartes, XXIX (Parijs, 1973), pp. 329-342; Ch. A. UPTON en J. M. FLETCHER, „The Latinity of an Oxford College”, in *Acta Conventus neo-latini Sanctandreami* (...), ed. I. MCFARLANE, *Medieval & Renaissance Text & Studies*, 38 (Binghamton, 1986), pp. 511-517.

14. (Londen, 1965).

15. A. BARTAL, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis regni Hungariae* (Leipzig, 1901 = Hildesheim en New York, 1970).

16. *Lexicon mediae Latinitatis Danicae*. Auctore F. BLATT composuerunt B. F. JOHANSEN e.a., edendum curaverunt P. TERKELSEN en O. STEEN DUE, I: *A - axis* (Aarhus, 1987). In datzelfde jaar verscheen een nieuw *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae*, Vol. 1 (*A - B*), fasc. 1 (*a - aeternaliter*), ed. Institutum Studiorum antiquitatis promovendorum Academiae scientiarum Hungaricae (Budapest, 1987).

17. Men houde ook rekening met A. FERRUA, *Note al Thesaurus linguae Latinae: Addenda et corrigenda (A - D)* (Bari, 1986), ofschoon in dit werk vooral eigennamen worden gerepertorieerd. Zie ook S. Albert, „De opificibus Romanis atque de opificum nomenclatione Latina”, *Vox Latina*, 23 (1987), 520-535. Het spreekt vanzelf dat nieuwe vondsten onze kennis van de Latijnse woordenschat verruimen; zo is b.v. sinds de ontdekking van het „Alcestis-gedicht” op een papyrus uit Barcelona het adjectief „lauripotens” geen hapax meer (zie b.v. de editie van P. J. PARSONS, G. O. HUTCHINSON en R. G. M. NISBET, „Alcestis in Barcelona”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 52 (1983), 31-36, p. 32 v. 1: „Praescis lauripotens Latonic Delie Paean”).

18. (Oxford, 1964³).

19. (Turnhout, 1954).

trekken. Het verdient aanbeveling deze instrumenten omzichtig te raadplegen en met name de onder het lemma geciteerde bronnen erbij te halen: wie b.v. op grond van Blaise zou menen dat het woord „suicidium” reeds in de Merovingertijd betuigd zou zijn in de betekenis „zelfmoord”, zou zich erg vergissen²⁰.

Wie de geschiedenis van de neolatijnse woordenschat bestudeert kan ook een beroep doen op enkele schaarse studies. In het tijdschrift „Humanistica Lovaniensia” wordt jaarlijks een lijst van neologismen opgenomen die in het betrokken volume betuigd zijn. Een dergelijke index wordt, zij het zelden, toegevoegd aan sommige tekstuitgaven, zoals b.v. aan J. IJsewijn's Dorpiusuitgave in de Teubnerreeks²¹. Af en toe verschijnt een bijdrage die specifiek aan het taalkundig aspect van een neolatijns auteur is gewijd; zo is de poëzie van Pascoli wat dit punt betreft grondig doorgelicht door Traina²². In Zweden werd een tijdlang een reeks woordenlijsten van wetenschappelijke neolatijnse werken gepubliceerd in de reeks „Vetenskapligt humanistlatin under stormaktstiden”²³. Er bestaan ook enkele systematische lijsten zoals Silvia Rizzo's „Lessico filologico degli umanisti”²⁴. Vermeld moeten hier eveneens worden de min of meer normatieve lexica van Christian Helfer en kardinaal Bacci²⁵: hun woordenboe-

20. De fout verschijnt niet alleen in Blaise's *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, o.c., maar ook in zijn *Lexicon Latinitatis medii aevi* (...), Corpus Christianorum, Continuatione mediaevalis (Turnhout, 1975) en zelfs in het standaardwerk van Françoise Bader, *La formation des composés nominaux du latin*, Annales littéraires de l'université de Besançon, 46 (Parijs, 1962), p. 75, ofschoon Du Cange reeds op het probleem wees; de beroemde lexicograaf stelde voor om in de betrokken passus (*Vita Rigoberti episcopi Remensis*, in *Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, VII (Hannover en Leipzig, 1920 = Hannover, 1979), p. 64, rr. 7-8) „suicidium” te lezen; indien men geen fout vanwege de uitgever wenst te aanvaarden, kan men „suicidium” interpreteren als „het doden van (een) varken(s)”; in elk geval duikt de betekenis „zelfmoord” pas in de zeventiende eeuw op (cf. J. IJSEWIJN, „Wat kwam eerst, Latijn suicidium of suicide?”, *Hermeneus*, 59 (1987), 250 en B. ALAIMO, „De suicidii nomine et quibusdam eius definitionibus”, 1, *Antonianum*, 31 (1956), 189-214 (p. 194 noot 36). Op grond van welke bron „suicidium” met de betekenis van „zelfmoord” verschijnt in S. AXTERS, *Scholastiek lexicon* (...) (Antwerpen, 1937), is me niet duidelijk. Ik stip aan dat „suicidium” soms wordt gebruikt in de verklaring van de lemmata van de „Thesaurus Linguae Latinae”: zie b.v. sub verbo „Democritus”. De vorm „suicida” ontmoette ik in de poëzie van V. BOURNE, *Poemata Latine partim reddita, partim scripta* (Londen, 1743³), p. 219: „Suicida” (daar over een insect!). Ook „uxoricidium” en „uxoricida” zijn niet klassieke woorden; „uxoricidium” komt volgens Du Cange al in de 13^e eeuw voor; „uxoricida” verschijnt volgens A. BARTAL, *Glossarium*, o.c., reeds in 1625; in poëzie trof ik het woord aan bij Io. KREIHING in zijn *Poemata aposcholastica sive otiosarum exercitationem libri VI* (...) (Würzburg, 1659), p. 81: „De Polyphonte uxoricida”.

21. MARTINI DORPII NALDICENI *Orationes IV cum Apologia et litteris adnexis*, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (Leipzig, 1986), p. 125.

22. *Il latino del Pascoli. Saggio sul bilinguismo poetico*, Bibliotechina del saggiaiore, 33 (Florence, 1971²).

23. Tien volumes verschenen te Göteborg in 1974 en 1975.

24. *Sussidi cruditi*, 26 (Rome, 1973).

25. CH. HELFER, *Lexicon auxiliare. Ein deutsch-lateinisches Wörterbuch* (Saarbrücken, 1985²); A. BACCI, *Varia Latinitatis scripta*, 1: *Lexicon vocabulorum quae difficiliter Latine vertuntur* (Rome, 1963⁴).

ken zijn bedoeld als hulpmiddel voor wie zich actief van het Latijn wil bedienen; het is geenszins hun bedoeling een verzameling van geattesteerde nieuwe woorden te bieden; het Latijn verschijnt er als doeltaal. Vergelijkbaar met het werk van Bacci is het nieuwe lexicon van Tommaso Mariucci, waarvan het eerste fascikel vóór een jaar het licht zag²⁶.

Er dient evenwel op gewezen te worden dat de secundaire literatuur ten dezen vaak in gebreke is gebleven. Twee voorbeelden om dit te illustreren. In 1970 publiceerde D.F.S. Thomson in een verzamelbundel over Erasmus een artikel dat specifiek over het Latijn van de Rotterdammer handelde. Daarin somde hij op een onbegrijpelijke wijze onder de „children of his (sc. Erasmus's) inventive brain” woorden op als „flammivomus”, „ignivomus”, „plasma” en „plastes”, die wel uit de late oudheid stammen, doch stuk voor stuk in het woordenboek van Lewis en Short prijken²⁷. Het tweede voorbeeld betreft Thomas Morus' Latijnse poëzie: in hun recente editie van Morus' epigrammen bestempelden de commentatoren het tweemaal betuigde „claudipes”, „mank” als „More's coinage”, terwijl het reeds in een gedicht uit de twaalfde of dertiende eeuw en in een Keulse druk uit 1477 verschijnt²⁸.

Algemeen mag men stellen dat het weinige onderzoek dat totnogtoe werd verricht hoofdzakelijk het proza betreft; men kan ook constateren dat de dubbele oproep die J. IJsewijn tijdens het vijfentwintigste Vlaamse filologencongres tot de neolatinisten richtte, nog steeds geldt: hij verzocht om medewerking aan een neolatijs lexicon en drong erop aan dat elke kritische teksteditie door een „Index verborum novorum” zou worden vergezeld²⁹. Volledigheidshalve dient aangestipt dat er plannen bestaan om een op de vijf-, zes- en zeventiende eeuw toegespitst neolatijs woordenboek voor te bereiden³⁰; hierdoor zou worden aangeknoopt bij een intentie die reeds

26. *Latinitatis nova et vetera. De Romani sermonis virtute*, 1: A - B (Vatikaanstad, 1986). Lexica minima verschijnen soms in artikelvorm: zie b.v. G. LURZ, „Die moderne Lateinbewegung”, 4, *Societas Latina*, 18 (1952), 1-22. Nuttig blijft, voor zijn verwijzingen naar neolatijs woorden, J. Ph. Krebs, *Antibarbarus der lateinischen Sprache* (Bazel, 1905⁷).

27. „The Latinity of Erasmus”, in *Erasmus. Chapters by Margaret Mann Phillips* e.a., ed. T. A. Dorey, *Studies in Latin Literature and Its Influence* (Londen, 1970), pp. 115-137 (p. 129); deze voorbeelden stammen uit Erasmus' poëzie.

28. Thomas More, *The Complete Works*, III, 2: *Latin Poems*, edd. Clarence H. Miller e.a. (New Haven en Londen, 1984), epigr. 27, v. 3 en epigr. 28, v. 2; commentaar, p. 338. Middeleeuwse getuigen in J. W. Fuchs e.a., *Lexicon Latinitatis Nederlandicae mediæ aevi*, II: C (Leiden, 1981) en in het *Mittellateinisches Wörterbuch bis zum ausgehenden 13. Jahrhundert*, II, 5 (München, 1973); het woord komt ook na Morus voor: R. E. LATHAM, *Revised Word-List*, o.c. zag een niet-genoemde bron uit 1570.

29. „De lexico linguae Latinae recentioris nuper inchoato”, in *Handelingen van het XXVe Vlaams filologencongres (...)* 1963 (Antwerpen, 1967), pp. 177-183.

30. Tijdens het zevende internationaal congres voor neo-latijs studies, Toronto, augustus 1988.

in het midden van de jaren vijftig bestond³¹.

Hoe stonden de neolatijnse dichters tegenover neologismen? Ze gedoogden ze evenzeer als de klassieke auteurs³², eerder in poëzie dan in proza. Erasmus keurde het procédé niet af in zijn „De copia verborum” (*lib. 1 cap. 11*)³³ en in de bijzonder invloedrijke zestiende-eeuwse poëtica van Marcus Hieronymus Vida lezen we:

'Nos etiam quaedam idcirco nova condere nulla
religio vetat indictasque effundere voces.
Ne vero haec penitus fuerint ignota suumque
agnoscant genus et cognatam ostendere gentem
possint, ac stirpis nitantur origine certae (3, 267-271)³⁴.

Neologismen moeten m.a.w. herkenbaar en vanuit stamverwante woorden begrijpelijk zijn. Vida verbergt in de volgende verzen niet dat hij de voorkeur geeft aan „Graecanica” die, als ze met mate worden gebruikt, een bijzondere schittering aan het vers kunnen verlenen.

De meeste dichters hebben zich dan ook niet gestoord aan de strenge beperkingen van Caesar — „men mijde de klip van de nieuwe en ongewone woorden”³⁵ — of Cicero — men mijde de „asperitas” of het al te Griekse uitzicht van bepaalde composita —³⁶, en hebben die regels niet op poëzie toegepast. Uitzonderingen zijn b.v. Basilius Zanchius, op wie ik nog terugkom, en, in deze eeuw, Victorijs Genovesius († 1967), die er zich op toelagde om de nieuwe begrippen en dingen, die hij graag in zijn verzen verwerkte, via zeer gevarieerde „iuncturae” elegant te omschrijven³⁷. De meerderheid der dichters onderschreef evenwel Vida's uitlatingen en stond niet weigerachtig tegenover nieuwe woorden.

Bij het overlopen van die neologismen schenk ik eerst aandacht aan de afleidingen en daarna aan de nieuwe composita.

Tot de meest in het oog vallende nieuwe afleidingen in de neolatijnse poëzie behoren ongetwijfeld de verkleinwoorden. Ze zijn mas-

31. Cf. P. BLACKFORD, „A Neo-Latin Lexicon”, *Renaissance News*, 7 (1954), 160-162; Id., „The Neo-Latin Lexicon”, *ib.*, 10 (1957), 15-18.

32. Een handig overzicht voor de klassieke periode in B. RIPOSATI, „De verborum novandorum ratione scriptorum aetate qui classici dicuntur”, in *Conventus de verbis novis Latinis acta (...)* MXMLXXX (Vatikanstad, 1982), pp. 15-33.

33. Cf. J. CHOMARAT, *Grammaire et rhétorique chez Erasme*, II, Les classiques de l'Humanisme (Parijs, 1981), pp. 722-724.

34. *The De Arte Poetica of Marco Girolamo Vida*, Translated with Commentary (...) by R. G. WILLIAMS (New York, 1976), p. 102. In feite betreft het een replica van HOR. *ars* 48-53 en 58-62.

35. Cf. GELL. 1, 10, 4.

36. Cf. CIC. *or.* 164.

37. Cf. Maria CORALLO, *La poesia latina di Vittorio Genovesi*, Saggi e Ricerche (dell') Università Cattolica del Sacro Cuore, N.S., 1 (Milaan, 1945), vooral pp. 57-67.

saal aanwezig in de verzen van Pontanus, Marullus, Cotta, enz.³⁸. De reden daarvan moet men m.i. vooral zoeken in het voorbeeld van de zo vaak geïmiteerde Catullus. Zo vond ik in een epicedium voor een hondje, geschreven door Aonius Palearius — het betreft een imitatie van Catullus' „passer”-gedichten — de afleidingen „maestulus” en „delicatus”³⁹; nog in de zestiende eeuw, bij Janus Secundus, „suavicus”⁴⁰ en „roscidulus”; dit laatste voorbeeld is in dubbel opzicht interessant: vooreerst omdat het verkleinwoord ook in Pontanus verschijnt; vermits Secundus zelf schrijft dat Pontanus tot zijn favoriete dichters behoort, ligt het voor de hand niet aan een toevallige gelijkens te denken; daar komt bij dat „roscidulus” reeds in de middeleeuwen is gecreëerd, maar dat Secundus noch Pontanus het woord in het middeleeuwse gedicht kunnen gevonden hebben, aangezien dit pas in 1646 voor het eerst werd uitgegeven⁴¹. De Pool Paulus Crosnensis, overleden in het eerste kwart van de zestiende eeuw, schiep waarschijnlijk het verkleinwoord „invenustus”; zijn herhaaldelijk gedrukt werk was Ioachimus Bellaius wellicht niet onbekend; in elk geval verschijnt het woord eveneens in een Catulliaanse context ook bij Bellaius⁴². Latere voorbeelden van diminutieven zijn „edaculus” en „petaculus”, die Constantijn Huygens heeft gevormd⁴³, en, in een bekrond gedicht van Bartoli, „carpentu-

38. Voorbeelden in Ch. Fantazzi, „The Latin Lyric Poetry of Giovanni Cotta”, in *Acta Conventus Neo-Latini Turonensis* (...), ed. J.-Cl. MARGOLIN, De Pétrarque à Descartes, 38 (Parijs, 1980), pp. 1105-1120. Over de waarde van deze verkleinwoorden handelt Mary Morrison, „Catullus in the Neo-Latin Poetry of France before 1550”, *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 17 (1955), 365-394.

39. Cf. T. SACRÉ, „De Aoni Paleari poematio ad M. Ant. Maphaeum”, *Melissa*, num. 10 (1986), 8 en 11-12 en num. 11 (1986), 5.

40. De verkleinwoorden bij Secundus worden uitvoerig behandeld door L. VANDER ELST *Het Latijnse diminutief en zijn gebruik door Janus Secundus (1511-1536)* (lic. diss. K.U. Leuven, 1969).

41. Cf. L. VANDER ELST, *Het Latijnse diminutief, o.c.*, p. 153. Secundus' schatplichtigheid aan Pontanus blijkt uit eleg. 3, 7, 26-30. Het in de middeleeuwen betuigde „roscidulus” wordt gesignaleerd door O. GRADENWITZ, *Laterculi vocum Latinarum* (Leipzig, 1904), die in zijn werk een belangrijke reeks artikels „Lexicis addenda” uit het *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik* opneemt. „Roscidulus” leest men in een gedicht van de „Carmina Cenomanensia” (cf. *Poetae Latini aevi Carolini*), rec. E. DUEMLER, 2, Monumenta Germaniae historica, *Poetae Latini medii aevi*, 2 (Berlijn, 1844 = Berlijn, 1964), p. 630 v. 53; editio princeps in 1680 en in het in 1646 voor het eerst uitgegeven gedicht „De siccitate cuiusdam fluvii”, v. 77 (cf. *Poetae Latini, o.c.*, 1 (Berlijn, 1881 = Berlijn, 1964), p. 565); het tweede gedicht is van Theodulfus.

42. Cf. Pauli Crosnensis Rutheni *Carmina*, ed. Maria CYTOWSKA, Bibliotheca Latina medii et recentioris aevi, 8 (Warschau, 1962), p. 78 v. 30 (in het voorwerk van een herhaaldelijk herdrukte panegyricus): „Insulsus, rudis invenustusque”; Joachim Du Bellay, *Oeuvres poétiques*, VII: *Oeuvres latines: poemata*. Texte prés., ét., trad. et annoté par Geneviève Demerson (...), Société des textes français modernes (Parijs, 1984), p. 155 („Voti solutio”), v. 15: „Fures improbali invenustulique”; in de commentaar wordt niet gnoteerd dat het om een nieuw woord gaat.

43. Cf. *De gedichten van Constantijn Huygens naar zijn handschrift uitgegeven* door J. A. Worp, 3: 1636-1644 (Groningen, 1893), p. 244 („De Posthumo, ad Barlaeum”), v. 12: „Loquaculis, petaculis, edaculis”.

lum'', geënt op het Gallische leenwoord „carpentum''⁴⁴; dit laatste voorbeeld toont, samen met vele andere die hier zouden kunnen worden aangehaald, aan dat de jury van het beroemde „Certamen Hoeufftianum'' zich niet altijd zo conservatief heeft opgesteld als soms is beweerd. Vooral tijdens de barok werden massa's verkleinwoorden, vaak in elkaars onmiddellijke omgeving, gecreëerd, misschien naar het voorbeeld van Hadrianus' „Animula vagula blandula''⁴⁵. Ook het neolatijnse proza biedt een overvloed aan nieuwe verkleinwoorden; zij getuigen daar van een eerder colloquiale stijl (b.v. bij Pontanus, Erasmus en Huygens): ook in Cicero's brieven is hun aanwezigheid opvallend⁴⁶. Zo introduceerde een Noordamerikaans advocaat nog in het begin van de negentiende eeuw het verkleinwoord „oratorculus''⁴⁷.

Andere vormen van afleiding ontbreken evenmin in de neolatijnse poëzie⁴⁸. Talrijk zijn b.v. de nieuwe *nomina agentis*, zoals „combustrix'', dat door Huygens werd neergeschreven⁴⁹. Regelmatig gevormde, maar waarschijnlijk nieuwe bijwoorden zijn Palearius' „peregregie'', afgeleid van het uiterst zeldzame „peregregius''⁵⁰, en „conixe'', afgeleid van „conixus''⁵¹. Bij de nog levende dichter Johannes Alexander Gaertner trof ik meerdere adjectivale afleidingen op *-osus* aan; het zijn vormen die deze in middeleeuwse trant dich-

44. *Dies Neptuni festus*, Carmina certaminis Hoeufftiani (Amsterdam, 1914), p. 6 (in een opsomming van speelgoed!).

45. Cf. b.v. K. CONRADY, *Latijnische Dichtungstradition und deutsche Lyrik des 17. Jahrhunderts* (Bonn, 1962), pp. 164-165 (voorbeelden uit F. TAUBMANN).

46. Cf. b.v. V. S. CLARK, *Studies in the Latin of the Middle Ages and the Renaissance* (Lancaster, 1900 = Ann Arbor en Londen, 1980), p. 91 en C. PREVITERA, „Il latino degli umanisti e quello di Pontano'', in G. PONTANO, *I dialoghi* (Florence, 1943), pp. LI-LXI (pp. LIX-LX). Ik moge hieraan bij wijze van „note de lecture'' toevoegen dat Baffs „O vagabonde amulette/ doucelette/ compagne, hotesse du corps ...'' een goede vertaling is van Hadrianus' gedicht en niet een mislukte bewerking van Secundus' *basium* 13, zoals C. BALAVOINE, „A la suite des „Basia'' de Joannes Secundus: questions sur l'imitation'', in *Acta Conventus Neo-Latini Turonensis*, o.c., 1077-1092 gesteld heeft op p. 1079.

47. Cf. L. KAISER, „Additions to Neo-Latin Lexicography'', *Neo-Latin News*, 29 (1981), 32. Het woord werd gecreëerd door de advocaat H. Legaré in een schrijven aan een collega; „oratorculus'' kan vergeleken worden met het klassieke „amatorculus'' en dgl.

48. In dit overzicht konden onmogelijk alle vormen van afleiding behandeld worden. Achterwege bleven b.v. a. afleidingen op *-itus*, die vaak voorkomen in liefdespoëzie (zie o.a. C. Balavoine, „A la suite des 'Basia''', o.c., p. 1087); b. afleidingen op *-aster*, zoals Alexander Ionstonus' „medicaster'' (cf. *Musa Latina Aberdonensis: Arthur Johnston*, vol. 1: *The Parerga of 1637*, ed. W.D. GEDDES (Aberdeen, 1892), p. 18 v. 1: „Quae Buchananae medicaster crimina Musis''), een woord dat volgens A. BARTAL, *Glossarium*, o.c., in de 19e eeuw opnieuw opduikt; c. afleidingen door syncope, waarvan een voorbeeld in D. SACRÉ, *Aonii Palearii Verulani De animorum immortalitate libri III. Kritische editie* (...) (doct. diss. K.U. Leuven, 1986), II, p. 554.

49. Cf. *De gedichten van Constantijn Huygens*, o.c., 4: 1644-1652 (Groningen, 1894), p. 21: „In incendium (...). Ad Romam combustricem''.

50. Aonii Palearii Verulani *Opera* (...) (Amsterdam, 1696), p. 632 (*De animorum immortalitate*, 3, 699): „peregregius'' zelf is een *hapax* uit Apuleius (*apof.* 37).

51. *ib.*, p. 588 (*De animorum immortalitate*, 1, 258).

tende Duitse Amerikaan bijzonder expressief vond klinken, getuige deze verzen :

„Loquitur, loquitur senex famosus,
garrulus, aridus, vaniverbosus”⁵²

en elders

„Frigidus splendor lunaris ;
unda luminosa
mysteriosi maris ; --
quae tua luce impletur,
quam numinosa
terra videtur”⁵³.

In deze verzen verschijnen drie nieuwe woorden : „vaniverbosus”, dat ongetwijfeld gevormd is naar analogie met „vaniloquus” en zeker even expressief is, „mysteriosus” en „numinosus” ; deze laatste verschijnen niet in de middeleeuwse lexica, maar ik kan me niet van de indruk ontdoen dat het woorden zijn waarmee deze dichter en theoloog in de loop van zijn studies kennis heeft gemaakt. Van verbale afleidingen op *-turire* (desiderativa) vond ik een voorbeeld in een epigram van Euricus Cordus :

„Tam bona laudati sunt hic encomia somni
ut dormituriat qui semel ista legit”⁵⁴.

„Dormituriat” blijkt ook geattesteerd te zijn in een in 1514 gepubliceerde rede van Martinus Dorpius⁵⁵ en zelfs in een Latijnse versie van een brief van Dionysius Areopagita, van de hand van Ioannes Scotus Erigena⁵⁶ ; het is mogelijk dat Cordus Dorpius' rede heeft gelezen. In zijn poëtische autobiografie gebruikte Constantijn Huygens „stultescere”, een incohatieve afleiding die niet verschijnt in moderne woordenboeken. In feite betreft het een foutieve lezing in een vers van Plautus' „Mostellaria”, waar men nu unaniem „stul-

52. A. GAERTNER, *Vox humana* (Lunenburg, 1954), p. V („In congressu scholastico”), vv. 1-2.

53. *Ib.*, p. XI („Nocte”). Over de adjectieven op *-osus* handelt o.a. P.E. KNOX, „Adjectives in -osus and Latin Poetic Diction”, *Glotta*, 64 (1986), 90-101.

54. Ik las het epigram in *Galle und Honig. Humanistenepigramme*, edd. H. SCHNUR en R. KÖSSLING (Leipzig, 1982), p. 64 („In encomium somni”), vv. 3-4. Over de desiderativa op *-(t)urire* handelt o.a. E. WÖLFLIN, „Die verba desiderativa”, *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik*, 1 (1884), 408-414.

55. Martini Dorpii *Orationes, o.c.*, p. 10 („Contio de Divae Virginis in Caelum assumptione”) ; zie ook p. 125 („Index verborum”)!

56. Met dit werkwoord geeft Erigena (9^e eeuw) het Griekse *στυώλιον* weer (cf. *Patrol. Graec.* 3, 1103-1118 (1106)) ; Erigena's versie werd pas in 1546 gepubliceerd. A. BLAISE, *Lexicon Latinitatis, o.c.*, neemt „dormituriat” op, doch zonder bronvermelding.

tus esse" leest; maar „stultescere" figureerde in enkele oude edities en woordenboeken⁵⁷.

Dit laatste voorbeeld illustreert tevens hoe de neolatinse dichters zich ook op lexicaal gebied als *poetae docti* wilden voordoen en alle bronnen van de Latijnse woordenschat aanboorden. Een ander voorbeeld is de Catulliaanse hapax „pellucidulus" die in moderne poëzie een ruime verspreiding heeft gekend, vermits ik het adjectief b.v. bij Ianus Secundus, Aonius Palearius, Ioachimus Bellaius, Basilius Zanchius, Ianus Broukhuisius en Milcolumbus Flemying terugvond⁵⁸.

Tot besluit van dit overzicht van de nieuwe derivaties verwijl ik even bij een afzonderlijke woordsoort, met name bij het telwoord en zijn afleidingen. Ofschoon het telwoord een gesloten systeem lijkt te vormen, toch hebben de neolatinse auteurs ook hier de woordenschat verruimd. Een klassiek voorbeeld is „millio", dat gaandeweg ingeburgerd is om het omslachtige werken met „decies centena milia" en dergelijke te vermijden; „millio" zou door Marco Polo in het Italiaans zijn ingevoerd — het vergrotende suffix *-one* is typisch Italiaans — en in de zeventiende eeuw definitief burgerrecht in het Latijn hebben verworven⁵⁹. In de klassieke oudheid zijn de afleidingen op *-plus* beperkt; in Erasmus' „Commentarius in psalmum Quae fremuerunt gentes" is echter sprake van een „fructus trigecuplus" en „sexagecuplus", een „dertig- en zestigvoudige vrucht"⁶⁰. Deze afleidingen zijn overigens hoogst eigenaardig, vermits niet de stam van het hoofdtelwoord, maar een deel van de stam van het rangtelwoord wordt gebruikt en niet het suffix *-plus*, maar een onbestaand *-cuplus*, waarschijnlijk verkregen door een foutief

57. PLAUT. *Most.* 965; cf. *De gedichten van Constantijn Huygens, o.c.*, 8: 1671-1687 (Groningen, 1898), p. 232 v. 1121 van „De vita propria sermonum inter liberos liber II": „Siverit esse mei: neque enim stultescere, nec me". Zo ook zijn „resternere" (A. Favertani, *Cyme, Carmina certaminis Hocufftiani* (Amsterdam, 1914), p. 7: „Resternitque latus prato subnisaque nexis") en „serricula" (I. Pascoli, *Thallusa*, v. 11; cf. A. TRAINA, *Il latino del Pascoli, o.c.*, pp. 52-53) „voces e lexico delenda".

58. CATULL. 69, 4; Aonii Palearii Verulani *Opera, o.c.*, p. 615 (*De animorum immortalitate*, 3, 75); B. ZANCHIUS, *De horto sophiae*, in *Poematum libri VIII* (Bazel, 1555 (?)), p. 25; M. FLEMING, *Neuropathia sive de morbis hypochondriacis libri tres, poema medicum* (Amsterdam, 1741), 2, v. 259; I. BROUKHUSIUS, *Ad fontem amoenissimum, qui est e regione Augustae Treverorum iuxta Mosellae ripam*, in *Carmina* (Maastricht, 1684), v. 1; I. BELLAIIUS, *Oeuvres poétiques*, VII, *o.c.*, p. 111 („In fontem Iulii III P.M."), v. 6.

59. „Millio" werd reeds sporadisch gebruikt tijdens de middeleeuwen, zoals Du Cange en A. Blaise, *Lexicon Latinitatis, o.c.*, noteren. Uitgebreid handelt over dit woord P. HRANDEK, „De rebus mathematicis aetate posthumanistica multum auctis" (referaat in 1987 gehouden tijdens een symposium aan de universiteit van Saarbrücken; publicatie wordt voorbereid). Het vergrotende suffix treft men ook aan in het Spaans; het is kenmerkend voor de Romaanse talen en bestond ook wel in het Latijn.

60. *Opera omnia Desideri Erasmi Roterodami* (...), V, 2 (Amsterdam, New York en Oxford, 1985), p. 122, rr. 2-3; J. IJSEWIJN, „Castigationes Erasimianae, V", *Humanistica Lovaniensia*, 35 (1986), 284-286 (p. 284) verwijt de uitgever, S. DRESDEN, geen oog te hebben gehad voor dergelijke neologismen.

gesplitst „decuplus”, de afleidingen heeft gevormd. Het rangtelwoord „sedecimus” kent men vooral uit de katalogoog van zestiende-eeuwse drukken, de „Index Aureliensis”⁶¹; in bibliografische lijsten vergezelt men „sedecimus” meestal van een uitroepteken of van het bijwoordje „sic”. Het lijdt geen twijfel dat „sedecimus” een *lapsus calami* is; toch moet men voor deze vorm enig krediet hebben; zoals in het geval van „stultescere” gaat het om een foutieve vorm in sommige handschriften; Forcellini vermeldt de vorm nog als zijnde betuigd in Plinius Maior en Martianus Capella.

Deze voorbeelden komen uit het proza. In poëzie vond ik slechts één nieuw woord, en dan nog in de titel van een gedicht: een gelegenheidsvers van Iacobus Borovius uit Leningrad, getiteld „Ad Nicolaum Conradum quiniseptuagenarium”; „quiniseptuagenarius”, „vijfzeventigjarige” is een volkomen regelmatige vorming⁶².

Met dit laatste voorbeeld ben ik aanbeland bij de tweede grote groep neologismen, de composita. In die groep treft men wellicht de meest creatieve nieuwvormingen aan. De vorming van nieuwe composita is een constante in de Latijnse poëzie; reeds vòòr de klassieke tijd vervlocht men zulke samenstellingen in zijn verzen, deels in navolging van Griekse voorbeelden, deels uit gebrek aan dactylen⁶³. Deze nieuwvormingen verdwenen niet na Vergilius⁶⁴; het is bekend dat b.v. Iuvenecus o.a. „flammipes” en „auricolor” heeft gesmeed. Wie een vlugge blik werpt op de middeleeuwse lexica vergewist er zich onmiddellijk van dat dergelijke creaties ook toen niet ontbraken. Het wekt dan ook geen verbazing dat de neolatijnse dichters deze traditie hebben voortgezet. Meestal volgde men ook hier het voorschrift van Erasmus en Vida en laste men die nieuwe composita met mate in. In de barok daarentegen verloor men soms alle maat uit het oog, legde men het hoongelach van Cicero of Quintilianus om zware com-

61. *Index Aureliensis. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum*, Bibliotheca bibliographica Aureliana (Baden-Baden, 1964-).

62. *Vox Latina*, 7 (1971), num. 23, 87. De -arius - afleidingen worden regelmatig verbonden met de stam van de distributiva; de distributiva worden regelmatig samengesteld zonder voegwoord.

63. Zie het standaardwerk van Françoise Bader, *La formation des composés*, o.g. Bader verzamelde meer dan vijfduizend composita, maar men mist in de indices van haar werk toch enkele gebruikelijke of zeldzame composita zoals „ventigenus”, „floricomus” (waarop ik dadelijk terugkeer), „lauripotens” (cf. supra, noot 17) of „sordifluus” (betuigd in het gedicht „Victoria Christi ab inferis” van Ps.-Iuvenecus (*Patrol. Lat.*, 19, coll. 385-388, v. 101)). Het wekt geen verbazing dat Ios. Scaliger in z'n op buitengewoon korte tijd naar het Latijn vertaalde Orfische gedichten heel wat neologismen schiep om de Griekse composita weer te geven (Iosephi Scaligeri *Poemata Latina versa e Graeco* (Leiden, 1615)), zoals b.v. „noctuvolgus” (νοκτιπόλευτος), p. 175; „imbriparus” (ὀμβροτόκος), p. 175; „omnigenitrix” (παντοφύης), p. 131; „horricapillus” (ὀρθοέθειρος), p. 133.

64. Een korte karakteristiek van Vergilius' samenstellingen vindt men in Enza Colonna, „Composti nominali”, in F. Della Corte e.a. (edd.), *Enciclopedia virgiliana*, 1: A-DA (Rome, 1984), pp. 860-867.

posita als „incurvicervicus” of om „tricornpora monstra” als „perterricrepus” naast zich neer en trok men alle registers van de taal open, toen men zijn Spielereien b.v. met een vleugje Pacuviaanse ouderdom wenste te kruiden⁶⁵. Eén voorbeeld kan dit voldoende staven, een kort vers van de zeventiende-eeuwse dichter Paulus Flemmingus, waarin vier zware neologismen opduiken :

„Animula mea *nitidivida*, rosida, tenerula,
animitraba mea, Venere nitidior,
 fugis? Abis? Ah! Ah! *Penetriëcora* fuga tua, tuus
 mihi *cerebrimovus* abitus obitus est.
 Tumuli socius ego tuus ero, mea, mea quae eras
 cito thalami socia. Lacrumor! Abeo!”⁶⁶

Het is duidelijk dat deze vrijwel onvertaalbare verzen, die stoelen op *adnominatio*, *geminatio* en *coacervatio*, hoogstens even een glimlach kunnen wekken en dat de composita eenmalige creaties zijn.

Over het gebruik van dergelijke composita bestaat een belangwekkende discussie tussen twee goede Latijnse dichters uit het begin van de zestiende eeuw, Basilius Zanchius en Marcus Antonius Flaminus. De neerslag van die woordentwist vinden we in een brief van Flaminus aan Zanchius. Deze laatste, die ook als lexicograaf zijn sporen heeft verdiend, had Flaminus verweten dat die in één van zijn vroegst gepubliceerde gedichten (1515) het samengestelde adjectief „floricomus” had gebruikt. In zijn verdediging vroeg Flaminus waarom men hem zou verbieden wat de ouden was toegestaan⁶⁷; hij stelde dat het Latijn niet dood was, dat het in zijn tijd bijzonder elegant werd gebruikt, o.a. omdat men in Caesar en Cicero uitstekende leermeesters had; composita vormden de poëten graag „perchè così fatti vocaboli rendono la orazione molto leggiadra e fiorida, ed hanno molto del significativo perciò che in una parola rappresentano all'intelletto più concetti”⁶⁸. „Floricomus”, vervolgde hij, hoefde toch niet onder te doen voor de oude woorden „auricomus” en „lauricomus”. Men mocht ook niet opwerpen dat indien het een zo geslaagd woord was, de ouden het al gevonden zouden hebben; ieder dichter heeft zijn eigen creativiteit; overigens zou deze redenering aan Pindarus het recht ontzegd hebben om na Homerus nog nieuwe woorden in de taal te introduceren.

65. Vgl. CIC. *or.* 164 en QUINT. *inst.* 1, 5, 67.

66. Paul Flemings *Lateinische Gedichte herausgegeben* von J.M. Lappenberg, Bibliothek des literarischen Vereins in Stuttgart, 73 (Stuttgart, 1863 = Amsterdam, 1969), p. 145 („Sponsus ad sponsam”). Andere voorbeelden in J. IJSEWIJN, „An Admirer of Justus Lipsius: the German Neo-Latin Poet Valens Acidalius”, *Meded. van de Kon. Ac. voor Wet., Lett. en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren*, 45 (1983), num. 1, 183-206 (p. 188 noot 13).

67. Cf. Marcantonio Flaminio, *Lettere*, a cura di A. Pastore, Univ. degli. st. di Trieste, Fac. Lett. e Filos., Ist. st. medievale moderna, 1 (Rome, 1978), pp. 199-201.

68. *Ib.*, p. 200.

Tot zover Flaminius' argumentatie. In deze discussie is evenwel vooral een drievoudige onwetendheid opvallend. Vooreerst is in de moderne literatuur aan deze brief al heel wat aandacht besteed, door Pastore in zijn uitgave van Flaminius' correspondentie en zijn monografie over de dichter, en door Carol Maddison in haar biografie van de neolatinist⁶⁹: maar niemand heeft totnogtoe opgemerkt dat „floricomus” een antiek woord is, betuigd bij Avienus en Ausonius. Ten tweede heeft ook Zanchius ondanks het feit dat hij zich intensief heeft ingelaten met het aanleggen van poëtische woordenlijsten en ondanks de ruime verspreiding vna Avienus' werk niet beseft dat zijn kritiek ongegrond was. Ten derde vermeldt Flaminius zelf niet dat het woord uit de oudheid stamt. Nochtans kan er geen twijfel over bestaan dat Flaminius het compositum aan een antiek dichter heeft ontleend. Volgens de „Thesaurus Linguae Latinae” is „floricomus” slechts viermaal betuigd: éénmaal in een gedicht van de „Anthologia Latina” — doch dit is een verdacht gedicht, alleen gekend via een vijftiende-eeuws blad dat toegevoegd is aan de codex Bembinus Terentianus —⁷⁰; éénmaal in Ausonius — maar de gedrukte overlevering van Ausonius is complex; verschillende gedichten werden pas in het midden van de zestiende eeuw voor het eerst gepubliceerd⁷¹; ten slotte tweemaal in de „Aratus” van Avienus, een in de Renaissance populaire tekst, waarvan de *editio princeps* kort na de uitvinding van de boekdrukkunst tot stand was gekomen⁷²; daar komt bij dat we zowel bij Avienus als bij Flaminius de „iunctura” „floricomum ver” aantreffen; de kans op een toevallige gelijkenis acht ik dan ook zeer klein⁷³. Waarom heeft Flaminius dat niet vermeld? Ik zie maar één verklaring: het kwestieuze gedicht dateert van 1515, de brief uit Flaminius' laatste jaren, uit 1547 of 1548: na meer dan dertig jaar is Flaminius misschien vergeten dat hij het woord in Avienus' werk had ontmoet en destijds zelf bij Avienus te leen was gegaan. Ook met betrekking tot de uitlatingen van de neolatinse dichters zelf is enige voorzichtigheid geboden!

69. *Ib.*; A. PASTORE, *Marcantio Flaminio: Fortune e sfortune di un chierico nell' Italia del Cinquecento* (Milaan, 1981), pp. 155-156; Carol Maddison, *Marcantonio Flaminio: Poet, Humanist and Reformer* (Chapel Hill en Londen, 1965), pp. 179-182.

70. Cf. *Anthologia Latina sive Poesis Latinae supplementum*, ed. A. Riese, I, 2 (Leipzig, 1870), p. 294, num. 866, v. 11; zie ook het kritisch apparaat.

71. AUSON. 393, 49. Voor Ausonius in de Renaissance consultere men o.a. R. Green, „Ausonius in the Renaissance”, in *Acta Conventus Neo-Latini Sanctrandreami, o.c.*, pp. 579-585.

72. AVIEN. *Arat.* 1000 („Vel cum floricomo iam tellus vere movetur”) en 1763. De *editio princeps* van Avienus verscheen te Venetië in 1488.

73. „Floricomus” wordt in een afgeleide betekenis gebruikt, nl. „florei coloris comis ornatus”, stelt de *Thesaurus Linguae Latinae*.

Ik moge nu de creativiteit van de dichters wat de composita betreft illustreren met een greep uit vijf eeuwen neologismen en daar tot slot enkele bedenkingen aan vastknopen.

Een van de grootste woordkunstenaars uit de neolatinse letteren is Ioannes Iovianus Pontanus. In zijn leerdicht „Urania sive de stellis” vond ik o.a. „auripes”, een calque van het Griekse „Χρυσόπους”⁷⁴, „montanicola”, een „variatio docta” op Ovidius’ hapax „monticola”⁷⁵ en „unguifidus”⁷⁶, dat men kan plaatsen naast Vergilius’ „quadrifidus” of het middeleeuwse „lumbifidus” van Paulus Diaconus. Pontanus is, zoals Leo Spitzer heeft aangetoond⁷⁷, ook verantwoordelijk voor twee prozawoorden die ingang gevonden hebben bij de volkstalen, „allitteratio”, gevormd naar analogie met „adnominatio”, en „interlocutor”⁷⁸ — al ben ik van dit laatste voorbeeld niet zo overtuigd. In het spoor van zijn grote meester schiep ook Secundus verschillende nieuwe composita; tijdens mijn lectuur noteerde ik o.a. „caelivagus”⁷⁹, „semireclusus”⁸⁰, „suavicepus”⁸¹ en het expressieve „susurrifer”⁸². Marcus Hieronymus Vida, die in de eerste helft van de zestiende eeuw schreef en zeer lang schoolauteur is geweest, creëerde in zijn

74. Ioannis Ioviani Pontani *Carmina* (...), ed. B. SOLDATI, 1 (Florence, 1902), *Urania* 4, 951 („Educent astra auripedi consortia Tauro”).

75. *Ib.*, 5, 455 („Et Panes montanicolae, quosque acer in ignem”).

76. *Ib.*, 2, 153 („Unguifidi, ac rutilo scintillat lumine cauda”).

77. „The Problem of Latin Renaissance Poetry”, in *Romanische Literaturstudien 1936-1956* (Tübingen, 1959), pp. 923-944 (pp. 924 en 939); Id., „Zu Pontans Latinität”, *ib.*, pp. 913-922; vgl. A. SPRINGHETTI, *Lexicon linguisticae et philologiae*, *Latinitas perennis*, 6 (Rome, 1962), p. 20.

78. Het woord „interlocutor” is alvast ouder (cf. *Lexicon mediae et infimae Latinitatis Polonorum*, o.c., verwijzend naar een bron uit 1271). Kort na Pontanus gebruikte Andreas Cricius het woord in de door Pontanus eraan gegeven betekenis, zoals *ib.* blijkt.

79. Jean SECOND, *Les baisers et l'épithalame* (...). *Traduction nouvelle* (...) de M. RAT, *Classiques Garnier* (Parijs, 1938), eleg. 3, 9, v. 2 („Fata vetant omnes caelivagaeque rotae”).

80. *Ib.*, eleg. 2, 9, p. 152 („Lumina permulsi semireclusa manu”). Nieuwe composita met *semi-* werden ook in de middeleeuwen in groten getale gesmeed. Andere neolatinse voorbeelden zijn „semilatinus” (o.a. in Aonii Palaearii Verulani *Opera*, o.c., p. 497), „semimathematicus” (in Thomae Hobbes *Opera*, o.c., 1 (Londen, 1839 = Aalen, 1966²), p. 97: „Cedere quos puidit, semimathematici”) en „semisus” (cf. *infra*, noot 95).

81. Jean SECOND, *Les baisers*, o.c., bas. 16, v. 20 (p. 24): „Et cum suavicepis murmura sibilis”.

82. *Ib.*, eleg. 3, 13, v. 6 (p. 186): „Sive susurriferis flumen arundinibus”. Niet in de klassieke lexica betuigd is het adjectief „mellilegus” (*ib.*, bas. 19, v. 1 (p. 28): „Mellilegae volucres, quid adhuc thyma cana rosasque”), dat evenwel vóór Secundus was gecreëerd (het *Lexicon Polonorum*, o.c., verwijst naar een 15^e-eeuws poëem; het compositum komt na Secundus nog voor: zie A. BARTAL, *Glossarium*, o.c.). Een nog ruimer verspreiding dan „mellilegus” kende ongetwijfeld de nieuwe samenstelling „stultifer”, vooral in de „iunctura” „stultifera navis”, „narrenschip”; waarschijnlijk werd het woord in het Latijn geïntroduceerd door Sebastiaan Brants vertaler Iac. Locher; het werd o.a. overgenomen door Iodocus Badius in zijn bewerking van het „Narrenschip” (*La Nef des Folles: Stultiferae Naves de Josse Bade. Reproduction de l'édition princeps* (...), présentée par Ch. Béné, traduite et annotée par Odette Sauvage, Publications de l'Univ. des langues et lettres de Grenoble (Grenoble, 1979), b.v. p. 31: „Contra stultiferas quaeaso referte scaphas”).

„Christias” o.a. „noctipotens”⁸³ en „undivomus”⁸⁴. Iordanus Brunus, die bekend staat om zijn harde verzen, schreef op het einde van de zestiende eeuw terecht over zichzelf:

„Sic non sucifluus occurro poeta labellis”⁸⁵;

het nieuwe „sucifluus” herinnert aan „mellifluus” en kan men vertalen door „zoetsappig”. In de zeventiende eeuw smeedde Constantijn Huygens meerdere composita, o.a. „pugnifer”, dat ongeveer hetzelfde betekent als „belligerans”⁸⁶. Voor de achttiende eeuw vermeld ik Gulielmus Lowry, een Noordamerikaans dichter, die „pulchricomus” (vgl. „καλλίκομος”) in het leven riep⁸⁷, en Oliverius Reylofius, bij wie men „circivagus” aantreft⁸⁸; voor de negentiende eeuw Iacobus Iacolettius, die in zijn gedichten over de stoommachines o.a. „carbonifer”⁸⁹ bedacht; voor de twintigste eeuw Evert Bessem, die een Latijnse versje liet voorafgaan aan zijn dissertatie over de god Terminus en daarin het epitheton „finipotens” creëerde⁹⁰.

Ook onbelangrijke dichters — dit is misschien verrassend — hielden zich niet altijd angstvallig aan de antieke woordenschat. Zo trof ik in de Latijnse schoolverzen van Jean Racine „urbicola”⁹¹ aan, geflankeerd door het oude „ruricola”, en in een gedichtje van Herman van Woestenraedt, daterend van het begin van de zeventiende eeuw, de „iunctura” „tectivagus feles”: zowel het nieuwe adjectief als het geslacht van „feles” zijn hier opmerkelijk⁹². De beroemde filosoof

83. *Marci Hieronymi Vidae Poemata quae extant omnia* (...) (Londen, 1732), 2, Christias, 4, v. 614 (p. 109): „Noctipotens, quos Tartareis ducebat ab antris”.

84. *Ib.*, 6, v. 358 (p. 164): „Cuius ab undivomo vates imperditus ore”.

85. Jordani Bruni Nolani *Opera Latine conscripta* (...), ed. F. FIORENTINO, I, 2 (Napels, 1884 = Stuttgart en Bad Cannstatt, 1962), p. 317 („De immenso et innumerabilibus, lib. VIII).

86. *De gedichten van Constantijn Huygens, o.c.*, 3: 1636-1644 (Groningen, 1893), p. 189 („Nanus ad Gigantem”), v. 1: „Animata rupes, pugnifer”.

87. *Early American Latin Verse, o.c.*, pp. 76-81 (p. 78) („Illustrissimo et praestantissimo viro Georgio Thomae (...”), v. 83: „Pulchricomus, viridante, favens, modulamine dulci”.

88. Oliverii Reylof Amstelodamensis *Poematum libri tres* (...) (Gent, 1711), Liber de piscibus, p. 52: „Per te circivagi magno cum murmure ponti/ luctantur volucres”; „circivagus” lijkt een synoniem te zijn van „circumvagus”.

89. *De vapore specimen poeticum Iosephi Iacoletii* (...) (Pesaro, 1860), p. 23: „Quam carboniferis foveis hinc inde scatentis”.

90. Een deel van het vers wordt geciteerd in Th. Hillen, *Commentatio de vita, doctrina, facultate Nederlandorum, qui post Peerlkampii librum emissum carmina Latina composuerunt* (...) (Zutphen, 1924), p. 125: „Termine finipotens, immobilitatis imago”.

91. Cf. T. SACRÉ, „Ioannes Racine poeta Latinus”, *Vita Latina*, num. 98 (1985), 2-13 (p. 3).

92. Cf. J. HUBAUX, „Une épigramme latine inédite d'un poète liégeois contre Erasme et ses écrits”, *Latomus*, 3 (1939), 207-211. Hubaux vermeldt niet dat men een neologisme aantreft in vers 7: „Tectivago fele maiorem mus non habet hostem”.

Hobbes veroorloofde zich in zijn Latijnse verzen de neologismen „plumbifer” en „plumbipotens”⁹³; zijn collega Leibniz schrok niet terug voor het compositum „semisus”⁹⁴.

In vele gevallen is het toeschrijven van een neologisme aan één bepaalde auteur bijzonder moeilijk. Ik moge dit met twee voorbeelden illustreren. De samenstelling „papicola”, „pauvereerder”, die naast „papista” verschijnt, komt in de Nieuwe Tijd zeer vaak voor. Ik ontmoette „papicola” eerst bij een anoniem Noordamerikaans dichter uit het einde van de achttiende eeuw⁹⁵; dan, in het begin van de zeventiende eeuw, bij Martinus Desposius⁹⁶ en in de (pas in de negentiende eeuw voor het eerst uitgegeven) gedichten van George Herbert⁹⁷; vervolgens in een eenregelig gedicht van Constantijn Huygens uit 1636⁹⁸, daarna in een vers van John Milton uit ca. 1620⁹⁹; het woord blijkt ook voor te komen in een traktaat uit 1653 van de Zweedse filosoof Baaz¹⁰⁰ en in een kerkgeschiedenis van de Hongaar Georgius Haner¹⁰¹. Voorlopig zou ik besluiten dat „papicola” tijdens de Hervorming is ontstaan, misschien als contrast met en als woordspeling op „Christicola” — zoals men in de middeleeuwen meer dan eens het woordenspel „lucifer” - „noctifer” aantreft¹⁰². Van „liliger”, toegepast op de Franse koningen, insinueerde Peerlkamp in het spoor van Paquot dat het een creatie be-

93. Thomae HOBBS *Opera, o.c.*, 5 (Londen, 1845 = Aalen, 1966²), De mirabilibus Pecci (pp. 319-340), vv. 114 („Saxea plumbiferae rescindit tegmina venae”) en 169 („Forsitan et dominis sub plumbipotentibus olim”).

94. G.W. LEIBNIZ, *Sämtliche Schriften und Briefe*, hrsg. von der Akad. der Wiss. der DDR, 4: *Politische Schriften*, 3: 1677-1689 (Berlijn, 1986), num. 122 p. 833 (v. 5: „Semisues alius Centauros exprimit arte”).

95. *Early American Latin Verse, o.c.*, pp. 154-155 („To His Excellency (...) John, Earl of Dunmore (...)”), p. 155 v. 26: „Papicolas; ausus sontes patefecit ad aures”.

96. Martin DESPOIS, *Poésies françaises, latines et grecques*, ed. R. DEZEIMERIS, Publications de la Société des bibliophiles de Guyenne, 2 (Bordeaux, 1885), p. 68 („In Gilbertum Primrosam (...)”), vv. 1-2: „Sancticolae et saxicolae nos Primrosa dicit, / quin et torticolae, denique papicolas”. Ook „sancticola” en „torticola” („wie het verdraaide vereert”) zijn neologismen; „saxicola” is reeds in de middeleeuwen betuigd. Al deze samenstellingen hebben als tweede lid *-cola*, dat hier natuurlijk niet „bewoner”, maar „vereerder” betekent.

97. *The Latin Poetry of George Herbert. A Bilingual Edition*, Translated by M. McCLOSKEY and P.R. MURPHY (Athens, 1965), p. 28 („De magicis rotatibus”), v. 8 („Ut quae papicolis propria, assuas nobis”) en p. 30 („Ad fratres”), v. 2 („Papicolisque sui sunt, Catharisque sui”).

98. *De gedichten van Constantijn Huygens, o.c.*, 3: 1636-1644 (Groningen, 1893), p. 153 („In pontificios”): „Papicolis est pro numine papa: papae!”

99. Cf. J.B. DILLON, „Surdeo, Saumaise and the Lexica: An Aspect of Milton's Latin Diction”, *Humanistica Lovaniensia*, 27 (1978), 238-252 (p. 250).

100. Cf. E. TENGSTROM en B.O. KLINGESTEN, *En undersökning av Johannes Baaz „De libero hominis arbitrio”, 1652*, Vetenskapligt humanistl. under stormaktstiden, 8 (Göteborg, 1975), p. 20.

101. Cf. A. BARTAL, *Glossarium, o.c.*, s.v. Haner leefde van 1672 tot 1740.

102. Cf. M. TVEITANE, „Noctifer, a Medieval Latin Word-Play”, *Symbolae Osloenses*, 44 (1969), 160-169.

trof van Iacobus Sluperius in zijn epigrammenbundel uit 1572¹⁰³. In feite is het woord al vroeger betuigd, namelijk bij de Poolse dichters Clemens Ianicius en Petrus Royzius (die in Spanje was geboren)¹⁰⁴. Daarom hoeven we nog niet te veronderstellen dat de drie dichters afhankelijk waren van elkaar: vermits de lelie het symbool bij uitstek van de Franse koningen was, lag dit compositum voor de hand: bovendien was „lilifer” al in de middeleeuwen betuigd¹⁰⁵; „liliger” duikt later nog op in Engeland en in Hongarije¹⁰⁶; in dezelfde trant schiep Nicolaus Thomae in het begin van de achttiende eeuw de samenstelling „lilicidium”¹⁰⁷. Paquot en Peerlkamp oefenden tevens kritiek op de prosodie van „liliger”, bij Sluperius met een korte tweede lettergreep in plaats van een lange. Het is evenwel duidelijk dat de analogie met vormen als „auriger”, „armiger”, „laniger” enz. hier doorslaggevend is geweest; in elk geval heeft de lettergreep dezelfde prosodische waarde in Ianicius’ en Royzius’ verzen¹⁰⁸.

Men dient er vervolgens rekening mede te houden dat de dichters soms onbewust aan woordvernieuwing hebben gedaan. Dit kan met name gebeurd zijn bij composita wier uitgang laveert tussen die van een adjectief en die van een participium, type „altivolus”/„altivolans”. Wanneer Coriolanus Martiranus in het midden van de zestiende eeuw „horrisonans” gebruikt, waar de ouden alleen „horrisonus” kenden¹⁰⁹, als Martinus Desposius „saxigena” neerschrijft¹¹⁰, waar de ouden alleen het zeer zeldzame „saxigenus”

103. PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas* (...), 9 (Leuven, 1767), pp. 376-386 (p. 380); P.H. PEERLKAMP, *Liber de vita, doctrina et facultate Nederlandorum, qui carmina Latina composuerunt* (...) (Haarlem, 1838²), p. 197. Sluperius' werk luidt „Omnium fere gentium nostraeque aetatis nationum habitus et effigies. In eisdem Sluperii epigrammata” (Antwerpen, 1572).

104. Beide referenties vond ik terug via het *Lexicon Polonorum*, o.c.; Kl. Janicki, *Carmina* (...), edd. J. KRÓKOWSKY e.a., Biblioteka Pisarzy Polskich, B, 15 (Wrocław enz., 1966), pp. 68-77 (Tristia, IX), p. 76 v. 159; Petri Royzii Aurei Alcagnicensis *Carmina*, I: *Carmina maiora*, ed. B. KRUCZKIEWICZ, Corpus anitquissimorum poetarum Poloniae Latinorum usque ad Ionnem Cochanoivium, 5 (Krakau, 1900), pp. 118-125 („Nenia in funere Samuelis Maceovii”), p. 123 v. 140.

105. Zie b.v. Du Cange, s.v.

106. R.E. LATHAM, *Medieval Latin Word-List*, o.c., zag een niet-genoemde bron uit 1595 met daarin het adjectief; A. BARTAL, *Glossarium*, o.c., verwijst naar een werk uit 1794 van Innocentius Simonchicz.

107. N. THOMAE, *Lilicidium, sive Eugenii principis Sabaudi de Gallis victoriae sub Carolo II Hisp. & Ind. Rege* (...) *poema heroicum* (...) (Keulen, 1710).

108. Hun verzen (referentie in noot 105) luiden respectievelijk „At tu, liligeŕae vir gloria stirpis” en „Sive bis Henricus superatis liligeŕ altis”.

109. Cf. Monique MUND-DOPCHIE, „Un travail peu connu sur Eschyle: le Prométhée latin de Coriolano Martirano (1556)”, *Humanistica Lovaniensia*, 27 (1978), 160-177 (p. 177 en noot 29). Wat „horrisonans” betreft is het evenwel mogelijk dat de invloed van Pontanus heeft gespeeld (Pontani *carmina*, o.c., Urania, 5, 142-143: „Erigit in pedibus seseque et concutit arma/ horrisonans”).

110. Cf. Martin DESPOIS, *Poésies*, o.c., p. 97 noot 2. „Saxigenus” komt enkel bij Prudentius voor.

hadden, of wanneer Iohannes Vincentius Scheil in de eerste helft van deze eeuw „luctisonans” gebruikt, waar alleen „luctisonus” in de oudheid is geattesteerd¹¹¹, is twijfel over een bewuste woordcreatie gerechtvaardigd. Een neologisme kan ook het resultaat zijn van de contaminatie van twee precieze voorbeelden: in een Latijns gedicht uit 1812 leest men b.v. „caelipetens”, dat een contaminatie zou kunnen zijn van „caelipotens” en „celsipotens”¹¹².

Ten slotte kan het onderzoek van de neologismen in een aantal gevallen vruchten afwerpen voor de bronnenanalyse van neolatijnse poëzie. Zo heeft Andreas Naugerius Pontanus geïmiteerd toen hij zoals Pontanus „silvipotens” als epitheton voor Diana gebruikte¹¹³. Van Marcus Hieronymus Vida haalde ik reeds de nieuwvorming „noctipotens” aan; welnu, in de achttiende eeuw heeft de Mexicaanse dichter Diego Abad dit woord tweemaal overgenomen in zijn epos over God¹¹⁴. Het was eigenlijk voorspelbaar dat Abad Vida zou imiteren, zowel omwille van de gelijkenis van beider thematiek als van het feit dat Abad in zijn voorrede laat verstaan dat hij (de schoolauteur) Vida kent. Toch hebben de commentatoren, Wilson voor Navagero en Fernández Valenzuela voor Abad, deze invloeden niet onderkend; Wilson heeft zelfs niet genoteerd dat „silvipotens” een neologisme is.

Deze voorbeelden zijn getuigen van een afhankelijkheid die bijna voorspelbaar was¹¹⁵. Anders is het gesteld met „carminifex”, een

111. I.V. SCHEIL, *Epigrammata et carmina*, o.c., epigr. 3, 7, v. 1: „Barba fluens, vox luctisonans, specularia nigra”. Vergelijk ook enkele gevallen die ik aanhaalde in „Ad memoriam inclutissimam Ioannis Baptistae Pigati poetae Latini”, *Latinitas*, 35 (1987), 35-45 (p. 44 noot 18).

112. Aldus A. TRAINA, „Neolatino nordamerico”, *Rivista di filologia e di istruzione classica*, 114 (1986), 491-498 (p. 497). „Caelipetens” in James Ross (1743-1827) gedicht „In obitum Gulielmi Thomson (...)”, in *Early American Latin Verse*, o.c., pp. 177-178 (p. 177 v. 2: „Spiritus atque Deo caelipetens rediit”). „Caelipotens” leest men o.a. in PRUD. *apoth.* 660 (niet 664, zoals A. BLAISE, *Dictionnaire latin-français*, o.c. stelt); „celsipotens” enkel in de „Vita Drausii”. Het lijkt me twijfelachtig of deze middelmatige dichter de „Vita Drausii” heeft gekend; indien contaminatie werkelijk aan de oorsprong van dit neologisme ligt, zou ik geneigd zijn te denken aan de invloed van woorden als „caelipeta”, een door A. BLAISE, *Lexicon Medii Aevi*, o.c. gesignaleerd woord van Notker.

113. Andrea NAVAGERO, *Lusus. Text and Translation. Edited with an Introd. and with a Critical Comm.* by Alice E. WILSON, Bibliotheca Humanistica & Reformatorica, IX (Nieuwkoop, 1973), p. 30, Lus. XIV, v. 3: „Hunc tibi silvipotens arcum Latonia ponit”; Pontani *carmina*, o.c., Urania, 4, 663 (over Latona): „Silvipotens dea, silvicolis dea cognita nymphis”. Merkwaardig is het feit dat Flaminius in de (supra, noot 67) geciteerde brief aan Zanchius dit neologisme aan Naugerius toeschrijft!

114. Diego José Abad, *Poema herioco. Introducción, versión y aparato crítico* de B. Fernández Valenzuela (...), Nueva Biblioteca Mexicana, 36 (Mexico City, 1974), p. 496 (28, 30): „Prorumpensque nigris et noctipotentibus antris”; p. 694 (42, 351): „Noctipotens scelerum inventor, quod moverat atrox”.

115. Zo zou het ons niet verbazen mochten van de talrijke nieuwe composita die Marcellus Palingenius Stellatus in zijn „Zodiacus Vitae” in de eerste helft van de zestiende eeuw smeedde echo's worden gevonden in latere poëzie: zijn werk hoorde immers tot de schoollectuur in de protestantse landen (cf. A. Meozzi, „La poesia umanistica nella lirica volgare di Eu-

nieuw woord dat ik aantrof bij Huygens en dat ook betuigd is bij de Hongaarse dichter Iohannes Bocatius in zijn „Hungaridos libri poematum V”¹¹⁶. Deze Bocatius wordt, voor zover ik kon natrekken, niet vernoemd in de poëzie van Huygens, niet in zijn correspondentie, niet in de secundaire literatuur; zijn werk verschijnt ook niet in de catalogus van de boekerij van Huygens. Toch lijkt het me niet onwaarschijnlijk dat Huygens zich in dit jeugdvers (uit 1610) heeft laten inspireren door Bocatius. Als negatieve reden zou ik aanvoeren dat de mogelijkheden tot samenstelling zo groot zijn, dat een toevallig samentreffen minder waarschijnlijk lijkt. Als positieve redenen zou ik aanstippen dat Bocatius’ in 1599 gepubliceerde werk in 1610 nog relatief actueel was en vooral dat de omstandigheden waarin het neologisme bij Bocatius verschijnt significantief zijn. Bocatius schrijft „carminifex quod carnifices non flagrat, honesti/ est ratio”; hij speelt dus met de gelijkenis tussen „carminifex” en „carnifex”. Welnu, als er iets is waar Huygens oog voor had en dat in zijn geest moet zijn beklifd, dan is het wel zo’n woordspeling. Het zou dus de moeite lonen om het gehele werk van Bocatius te verkennen en het te plaatsen naast dat van Huygens. Zo zou dit voorbeeld een spoor kunnen zijn om een langs andere weg niet bekende beïnvloeding aannemelijk te maken. Het is duidelijk dat vooral in dit stadium het onderzoek van de neologismen uiterst boeiend kan zijn.

Een besluit dringt zich uit dit panorama alvast op: het moderne Latijn leeft: een taal waarin dichtwerken worden geschreven en waarin nieuwe woorden worden gecreëerd, is niet dood. De beschuldiging aan het adres van de humanisten, dat zij van het Latijn een dode taal zouden gemaakt hebben, is op zand gebouwd.

ropa (Sec. XVI-XVII)”, *La Rinascita*, 2 (1939), 425-448). Een ander voorbeeld van waarschijnlijke afhankelijkheid betreft het compositum „cedrifer”, dat ik las in een vers van Titus Vespasianus Strozza (1442-1505) (cf. F.A. GRAGG, *Latin Writings of the Italian Humanists* (New York, 1927 = New Rochelle, 1981), pp. 252-253 („In laudem riparum Benaci”), v. 1: „Cedriferi colles et amoeni collibus horti”), doch dat Strozza wellicht uit Petrarca bekend was (zie Du Cange s.v.).

116. Cf. A. BARTAL, *Glossarium, o.c.*; *De gedichten van Constantijn Huygens, o.c.*, 1: 1607-1623 (Groningen, 1892), p. 23 (z.t.), v. 1: „Heus, paucis volo carminifex, heus, docte poeta”. Bocatius’ „Hungaridos libri poematum V (...)” werden te Bardejov uitgegeven in 1599.

Indices

1. *Index scriptorum neolatinorum*

Abadius Did.	Pontanus I.I.	Lipsiades
Baaz Io.	Racine(us) (Radix) Io.	lilicidium
Badius Iod.	Restrepo Dan.	liliger
Bartoli Alaf.	Reylofius Oliv.	luctisonans
Bellaius Ioch.	Ross Iac.	maestulus
Bessem Ev.	Royzius Peter	medicaster
Blancardi F.D.	Scaliger Ios.	mediolatinus
Bocaius Io.	Scheil I.V.	mellilegus
Borovius Iac.	Secundus Ian.	montanicola
Bourne Vinc.	Simonchicz Innoc.	mysteriosus
Broukhusius Ian.	Sluperius Iac.	neolatinus
Brunus Iord.	Strozza T.V.	nitidividus
Cordus Eur.	Taubmannus Frid.	noctipotens
Cotta Io.	Thomae Nic.	noctuvolgus
Cricius And.	Vallaurius Thom.	numinosus
Crosnensis Paul.	Viccomes I.B.	omnigenitrix
Desposius Mart.	Vida M.H.	oratorculus
Dorpius Mart.	Vogel Eberh.	papicola
Erasmus Des.	de Woestenraedt Herm.	penetriicorus
Faverzani Ant.	Zanchius Bas.	peregrege
Flaminius M.A.	Zappata Alex.	petaculus
Flemingus Paul.		plumbifer
Flemyngus Milc.		plumbipotens
Gaertner I.A.		pugnifer
Genovesius Vict.		pulchricomus
Giraldi Io.		quiniseptuagenarius
Grotius Hug.		resternere
Haner Georg.		sancticola
Heribertus Georg.		saxigena
Hobbes(ius) Thom.		sedecimus
Hugenius Const.		semimathematicus
Iacolettius Iac.		semireclusus
Ianicus Clem.		semisus
Ionstonus Alex.		serricula
Kreihing Io.		sexagecuplus
Legaré Hug.		silvipotens
Leibnitius G.W.		stultescere
Locher Iac.		stultifer
Lowry Gul.		suavicepus
Martiranus Coriol.		suaviculus
Marullus Mich.		sucifluus
Miltonius Io.		suicida
Morus Thom.		susurrifer
Naugerius And.		tectivagus
Palearius Aon.		torticola
Palingenius Marc.		trigecuplus
Pascolius Io.		undivomus
Peerlkampius P.H.		unguifidus
Petrarca Franc.		urbicola
Pigatus I.B.		Usitania

2. *Index verborum neolatinorum*

- allitteratio
 animitraha
 auripes
 banana
 caelipetens
 caelivagus
 carbonifer
 carminifex
 cedrifex
 cerebrimovus
 circivagus
 combustrix
 conix
 delicatulus
 destalinizare
 Ducocalanus
 edaculus
 Europeculus
 finipotens
 Heinsiades
 horricapillus
 horrisonans
 imbriparus
 interlocutor
 invenustulus
 Levigena

uxoricida
vaniverbosus
Voltaicus

3. *Index verborum
mediolatinorum*

baldresca
caelipeta

claudipes
dormiturire
interlocutor
lilifer
lumbifidus
· millio
noctifer
parlamentum
parliamentum

roscidulus
saxicola
succidium (?)
suicidium (?)
uxoricidium